

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

PRZYJAZNA SZKOŁA
DOBROSTAN
SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ

Urszula Bartnikowska, Monika Parchomiuk, Katarzyna Ćwirynkało

Wsparcie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa

MATERIAŁY ĆWICZENIOWE DO WYKORZYSTANIA
W RAMACH DOSKONALENIA ZAWODOWEGO

Przyjazna
Szkoła.

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

Informacja dla osoby prowadzącej szkolenie	3
Część teoretyczna	3
Część praktyczna.....	10
Zadanie 1. Analiza przypadków	10
Andrij. Kiedy nie wiadomo, co jest przyczyną, a co skutkiem	10
Lena. Kiedy trudności edukacyjne spotykają się z oporem rodziny	12
Iwan. Na styku dwóch kultur, dwóch systemów edukacji i spektrum autyzmu	15
Zadanie 2. Rozkoduj karty	18
Zadanie 3. Wyzwanie komunikacyjne	22
Zakończenie szkolenia	24

Informacja dla osoby prowadzącej szkolenie

Tytuł szkolenia

Uczennica i uczeń z doświadczeniem migracji i SPE. Identyfikacja potrzeb i planowanie wsparcia

Grupa docelowa

Materiały są przeznaczone do wykorzystania podczas szkoleń rad pedagogicznych, w tym nauczycieli, nauczycielek oraz specjalistów i specjalistek pracujących z osobami z doświadczeniem migracji (w szczególności z Ukrainy). Optymalna liczebność grupy szkoleniowej to około 40 osób.

Wymagania wobec osoby prowadzącej

Osoba szkoląca powinna mieć kompetencje w zakresie pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, w tym:

- wiedzę z obszaru pedagogiki specjalnej,
- doświadczenie w pracy z osobami z doświadczeniem migracji,
- wysokie kompetencje międzykulturowe.

Szkolenie składa się z **części teoretycznej**, w której instruktor(ka) przedstawia podstawowe informacje dotyczące kształcenia osób z niepełnosprawnościami i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa, oraz **części praktycznej**, na którą składają się trzy rodzaje zadań. Całość zwieńczono podsumowaniem i ankietą ewaluacyjną.

Część teoretyczna

Jak efektywnie wspierać uczniów i uczennice z niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa

Cel szkolenia

Zwiększenie kompetencji nauczycieli i nauczycielek w zakresie identyfikowania potrzeb i planowania skutecznego wsparcia dla uczniów i uczennic z niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji.

Slajd 1

Strona tytułowa

Wizualizacja

- Tytuł: Uczennica i uczeń z doświadczeniem migracji i SPE. Identyfikacja potrzeb i planowanie wsparcia
- Podtytuł: Szkolenie Rady Pedagogicznej, data, miejsce szkolenia
- Obraz: Grafika obrazująca most lub puzzle układające się w globus.

Notatki dla osoby prowadzącej

- Przywitaj uczestników.
- Krótko przedstaw cel szkolenia:
Dzisiaj skupimy się na grupie uczniów i uczennic, którzy wymagają od nas szczególnie zintegrowanego i wrażliwego podejścia, ponieważ mierzą się jednocześnie z dwoma wyzwaniami: niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji. Naszym celem jest znalezienie skutecznych sposobów, aby ich wspierać.

Slajd 2

Agenda szkolenia

Wizualizacja

Podstawa prawna – dwie przesłanki do wsparcia

- „Podwójna” sytuacja ucznia i uczennicy – obszary wyzwań i zasoby.
- Identyfikacja potrzeb – na co zwracać uwagę?
- Planowanie wsparcia – konkrety dla szkoły.
- Dobre praktyki i podsumowanie.

Notatki dla osoby prowadzącej

- Przedstaw plan spotkania, aby uczestnicy wiedzieli, czego się spodziewać.

Slajd 3

Podstawa prawna. Mamy obowiązek!

Wizualizacja

- Tytuł: Podstawa prawna. Mamy obowiązek!

- Cytat z rozporządzenia w ramce:

§ 2, pkt 2 Rozporządzenia MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Dz.U. 2017 poz. 1591, tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1798):

Potrzeba objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną wynika w szczególności:

- 1) z niepełnosprawności;
- 12) z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Notatki dla prowadzącego

- Podkreśl kluczowy aspekt:

Ten zapis jest niezwykle ważny. Uczeń i uczennica z niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa spełnia dwie przesłanki jednocześnie. To nie jest kwestia naszej dobrej woli, ale konkretny obowiązek prawny. Sytuacja jest złożona i wymaga od nas zintegrowanego, wieloaspektowego wsparcia.

Slajd 4

„Podwójna” sytuacja ucznia i uczennicy. Wyzwania

Wizualizacja

Diagram kołowy lub infografika z czterema polami:

- Kulturowe
Trudności adaptacyjne, izolacja, różnice w normach społecznych.
- Komunikacyjne
Bariera językowa, potrzeba AAC (wspomagających i alternatywnych metod komunikacji), różnice w komunikacji niewerbalnej.
- Specjalne potrzeby edukacyjne
Wynikające z rodzaju niepełnosprawności (intelektualna, sensoryczna, ruchowa, ASD).
- Potencjalne zaburzenia posttraumatyczne
Lęk, wycofanie, trudności z koncentracją, reakcje na bodźce.

Notatki dla prowadzącego

- Wyjaśnij

Te obszary nie funkcjonują osobno, tylko nakładają się i wzajemnie wzmacniają. Bariera językowa może maskować niepełnosprawność, a trauma utrudnia nawiązanie relacji niezbędnej do współpracy.

Slajd 5

Obszar kulturowy – wyzwania dla społeczności

Wizualizacja

Grupa	Potencjalne trudności
uczeń lub uczennica	poczucie wyobcowania, utrata tożsamości, konflikt lojalności, stres akulturacyjny
rówieśnicy	uprzedzenia, brak zrozumienia, strach przed „innością”, izolowanie
nauczyciele	nieznajomość kontekstu kulturowego, błędne interpretacje zachowań, poczucie bezsilności
rodzina	nieufność wobec systemu, brak wiedzy o swoich prawach, trudna sytuacja bytowa

Notatki dla prowadzącego

- Podkreśl, że wyzwania dotyczą całej społeczności szkolnej. To nie jest „problem dziecka”, tylko wyzwanie dla szkoły jako całości. Nasza reakcja na te trudności buduje klimat szkoły.

Slajd 6

Identyfikacja potrzeb. Kluczowe pytania

Wizualizacja

- Obserwacja (Co widzimy?)
 - Jak uczeń komunikuje potrzeby?
 - Jak reaguje na stres?
 - Jakie są jego relacje z innymi?
- Współpraca (Kogo włączamy?)
 - Jak nawiązać kontakt z rodziną (z tłumaczem/asystentem)?
 - Czy możemy dotrzeć do dokumentacji z kraju pochodzenia?
 - Czy skorzystać z pomocy NGO (*non-governmental organization* – organizacja pozarządowa) lub asystenta kulturowego?
- Diagnoza funkcjonalna (Jak funkcjonuje?)
 - Co uczeń potrafi i rozumie, pomimo barier?
 - Jakie są jego mocne strony?
 - Jaki jest jego profil sensoryczny i komunikacyjny?

Notatki dla prowadzącego

- Nacisk na diagnozę funkcjonalną
Nie czekamy na oficjalną diagnozę psychologiczną lub lekarską! Diagnoza funkcjonalna, czyli opis tego, jak dziecko tu i teraz funkcjonuje, jest kluczowa do zaplanowania pracy. To nasze narzędzie.
- Można zasugerować konkretne narzędzia wykorzystywane w danej placówce do diagnozowania dzieci i młodzieży.

Slajd 7

Identyfikacja zasobów. Pozytywna perspektywa

Wizualizacja

- Tytuł: Słabe strony współwystępują z mocnymi!
- Obraz dwóch zazębiających się trybów – „zasoby dziecka i rodziny” i „zasoby szkoły”.
- Zasoby ucznia i rodziny: Znajomość języka pierwszego, odporność, doświadczenie wielokulturowe, umiejętności wyniesione z kraju pochodzenia, silne więzi rodzinne.
- Zasoby szkoły: Nauczyciele, specjaliści (pedagog, psycholog), procedura PPP, możliwość wdrożenia AAC, współpraca z zewnętrznymi instytucjami.

Notatki dla prowadzącego

- Często skupiamy się na trudnościach. Ważne jest, abyśmy dostrzegali i wykorzystywali zasoby. Dziecko, które przetrwało migrację, jest niezwykle odporne. Jego dwujęzyczność to ogromny potencjał poznawczy. Rodzina, nawet w trudnej sytuacji, jest źródłem wsparcia emocjonalnego.

Slajd 8

Planowanie pracy. Zasady ogólne

Wizualizacja

Ikony z krótkimi, mocnymi hasłami:

- **Bezpieczeństwo** (np. ikona parasola)
Relacja i poczucie bezpieczeństwa to podstawa uczenia się.
- **Komunikacja** (np. ikona rozmowy)
Wykorzystuj AAC, wizualizacje, gesty, tłumacza.

- **Współpraca** (np. ikona połączonych dłoni)
Praca w zespole – nauczyciel, pedagog, psycholog, logopeda, asystent kulturowy.
- **Elastyczność** (np. ikona zakręconej strzałki)
Dostosuj metody i wymagania. Testuj różne rozwiązania.

Notatki dla prowadzącego

- Te cztery zasady są filarem efektywnego wsparcia. Bez bezpieczeństwa nie ma nauki. Bez komunikacji nie ma relacji. Bez współpracy nie ma spójności. Bez elastyczności nie ma skuteczności.

Slajd 9

Planowanie pracy. Konkretne działania

Wizualizacja

Obszar	Przykładowe działania
kulturowy	lekcje o wielokulturowości, „kącik kulturowy”, włączanie elementów kultury ucznia w życie klasy
komunikacyjny	książki komunikacyjne z piktogramami, aplikacje do tłumaczenia, język migowy klasy (ustalone gesty)
SPE	indywidualne programy, zadania na miarę możliwości, wykorzystanie mocnych stron
Trauma	przewidywalny plan dnia, unikanie głośnych dźwięków, „strefa wytchnienia”

Notatki dla prowadzącego

- Zachęć do dzielenia się pomysłami
To tylko przykłady. Zachęcam, abyście teraz, w grupach, podali swoje sprawdzone pomysły na działania w tych obszarach.

Slajd 10

Podsumowanie i dobre praktyki

Wizualizacja

- Dostrzegaj całość – nie tylko niepełnosprawność, nie tylko migrację.
- Słuchaj i obserwuj – diagnoza funkcjonalna jest kluczowa.
- Współpracuj – z rodziną (ze wsparciem) i specjalistami.

- Działaj wielowymiarowo – łącz wsparcie kulturowe, komunikacyjne i terapeutyczne.
- Dbaj o siebie – praca z traumą i złożonymi potrzebami jest wymagająca – nauczyciel też potrzebuje wsparcia.

Notatki dla prowadzącego

- Podsumuj najważniejsze przesłanie

Pamiętajmy, że uczeń i uczennica z niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji to przede wszystkim dziecko o unikalnych potrzebach i mocnych stronach. Naszą rolą jest stworzyć taką przestrzeń, w której będzie mogło poczuć się bezpieczne, zrozumiane i docenione. Dziękuję za uwagę.

Slajd 11

Polecana literatura

Wizualizacja

Warto przeczytać – teksty dostępne online:

- Dolińska, A. (red.) (2024). [*Uczniowie i uczennice z doświadczeniem migracji i uchodźstwa w polskich szkołach 2004–2024*](#). IBE.
- Oliver, C., Singal, N. (2017). [*Migration, disability and education: Reflections from a special school in the east of England*](#). *British Journal of Sociology of Education*, 38. 1–13.
- Papuda-Dolińska, B., Knopik, T., Wiejak, K., Błaszczak, A., Styrkacz, S., Mykowska, K. (2024). [*Edukacja dzieci i uczniów z doświadczeniem migracyjnym przybyłych z Ukrainy – dobre praktyki i rekomendacje*](#). IBE.

Slajd 12

Pytania i dyskusja

Wizualizacja

- Tytuł: Dziękuję za uwagę!
- Podtytuł: Pytania i dyskusja
- Kontakt do prowadzącego (opcjonalnie).

Notatki dla prowadzącego

- Zachęć uczestników do zadawania pytań i dzielenia się swoimi doświadczeniami z pracy.

Część praktyczna

Zadanie 1. Analiza przypadków

Osoba prowadząca dzieli nauczycieli i nauczycielki na niewielkie zespoły (po 4–6 osób). Każdy zespół otrzymuje do analizy jeden z przygotowanych przypadków (jeśli grupa jest duża – można powtarzać te same przypadki).

Cele szkolenia:

- Rozwój umiejętności holistycznego spojrzenia na ucznia lub uczennicę.
- Uzmysłowienie, że w przypadku dzieci z doświadczających podwójnych trudności – o charakterze kulturowym i rozwojowym – kluczowe są działania zespołowe, ostrożność diagnostyczna i przede wszystkim – empatia.

Andrij

Kiedy nie wiadomo, co jest przyczyną, a co skutkiem

Opis przypadku

Andrij to 14-letni chłopiec, który do Twojej szkoły trafił pół roku temu. Wraz z mamą przyjechał z terenów objętych konfliktem zbrojnym. Wcześniejsza edukacja była przerywana. W klasie jest cichy, wycofany, unika kontaktu wzrokowego.

Obserwowane zachowania i trudności

- Komunikacja
Jego zasób słów w języku polskim jest bardzo ograniczony. Na lekcjach jest bierny, nie odpowiada na bezpośrednie pytania, nawet te zadane w uproszczony sposób. Czasem wykonuje polecenia, ale często po dłuższej chwili namysłu.
- Relacje społeczne
Nie nawiązuje kontaktów z rówieśnikami. Na przerwach stoi sam pod ścianą lub chowa się w toalecie. Osoby, które wcześniej próbowały nawiązać z nim kontakt, po jakimś czasie się wycofały (na co mógł mieć wpływ brak zaangażowania i otwartości ze strony Andrija). Pomimo ogólnie obowiązujących w szkole zasad i braku tolerancji dla agresji zdarza się, że pojawiają się negatywne komentarze ze strony rówieśników, np. „A czemu on nie ćwiczy? Jak mu się nie podoba u nas, niech wraca do siebie”. Andrij reaguje lękiem na głośniejsze dźwięki i nagłe ruchy.

- **Funkcjonowanie poznawcze**

Pisze bardzo wolno i nieczytelnie. W zadaniach matematycznych opartych na wykorzystywaniu logicznego myślenia i schematów radzi sobie nieźle. Ma jednak ogromne trudności z zadaniami wymagającymi czytania dłuższych tekstów i pisanie dłuższych wypowiedzi.

- **Zachowanie**

Były dwa incydenty, kiedy gwałtownie się schował pod ławkę po wyjątkowo głośnym dzwonku.

Perspektywa innych osób

- Nauczyciel języka polskiego jako drugiego: „To normalne, że na tym etapie nie mówi. Musi minąć rok, zanim zacznie swobodnie się komunikować. To bariera językowa”.
- Wychowawca: „Czy to może być autyzm? Unika kontaktu wzrokowego, jest wycofany, ma sztywne wzorce zachowań”.
- Psycholog szkolny: „Te reakcje – chowanie się, lęk – to klasyczne objawy PTSD. Jego zachowanie to nie zaburzenie, a reakcja na traumę”.
- Nauczyciel matematyki: „On jest bystry! Widzę to po logice rozwiązywania zadań. Problem leży w języku i może w stresie”.

Scenariusz pracy na szkoleniu rady pedagogicznej

Indywidualna refleksja

Osoba szkoląca prosi nauczycieli, aby w ciszy, na kartce, odpowiedzieli na pytania:

- Jakie są najpilniejsze potrzeby Andrija?
- Jaka jest Pani/Pana pierwsza hipoteza? (np. trauma, autyzm, niepełnosprawność intelektualna, bariera językowa)
- Czego jako szkoła powinniśmy dowiedzieć się w pierwszej kolejności?

Dyskusja w małych grupach

Uczestnicy szkolenia mają przedyskutować w 4–5-osobowych grupach:

- **Zbieranie informacji**
Do kogo warto się zwrócić, aby zebrać brakujące informacje?
Podpowiedzi po dyskusji: rozmowa z rodziną z tłumaczem, kontakt z asystentem kulturowym, organizacjami pozarządowymi wspierającymi uchodźców.
- **Działania „od zaraz”**
Jakie natychmiastowe działania można wdrożyć, nie czekając na pełną diagnozę, aby Andrij

poczuł się w szkole bezpieczniej?

Podpowiedzi po dyskusji: stworzenie cichej, bezpiecznej przestrzeni w szkole; zapowiadanie głośniejszych dźwięków; używanie wizualnych planów zajęć; praca w parach z życzliwym, cierpliwym kolegą.

■ Współpraca

Kto powinien wchodzić w skład zespołu wspierającego Andrija?

Podpowiedzi po dyskusji: wychowawca, pedagog, psycholog, nauczyciel języka polskiego, asystent kulturowy, tłumacz.

Podsumowanie i wnioski

Osoba szkoląca prosi grupy o podanie najważniejszych wniosków na forum. Kluczowe punkty, które powinny się pojawić:

- Zasada „nie szkodzić” – unikanie pochopnych diagnoz (np. „to na pewno autyzm”) wobec dziecka z doświadczeniem traumy, gdyż wiele objawów się nakłada.
- Podejście uwzględniające traumę (*trauma-informed*) – priorytetem jest budowanie bezpiecznej relacji i poczucia bezpieczeństwa, a nie nacisk na wyniki szkolne.
- Potrzeba zadbania o relacje w grupie – rozwijanie kompetencji międzykulturowych.
- Współpraca wielospecjalistyczna – jedna osoba nie rozwiąże tego problemu. Konieczna jest współpraca wewnątrzszkolna i sięgnięcie po wsparcie zewnętrzne.
- Rozdzielenie barier – świadome oddzielenie trudności wynikających z bariery językowej i kulturowej od tych, które mogą wskazywać na SPE.
- Rola asystenta kulturowego lub tłumacza – jako niezbędnego ogniwa w komunikacji z rodziną i zrozumieniu kontekstu.

Lena

Kiedy trudności edukacyjne spotykają się z oporem rodziny

Opis przypadku

Lena to 10-letnia uczennica, która od roku uczęszcza do polskiej szkoły. Jej rodzina przyjechała z zachodniej granicy. W domu mówi się w języku angielskim i rzadziej polskim. Matka uczennicy dopiero uczy się języka polskiego, mówi do córki częściej w języku angielskim. Ojciec jest Polakiem, jego praca wiąże się z częstymi wyjazdami. Dziewczynka jest cicha, wycofana i bardzo stara się być „niewidzialna” na lekcjach.

Obserwowane trudności

Perspektywa szkolna

■ Komunikacja

Mimo uczestnictwa w dodatkowych lekcjach języka polskiego Lena posługuje się bardzo ograniczonym zasobem słów, zarówno w mowie, jak i w piśmie. Jej wypowiedzi ustne są jednowyrazowe lub pozbawione logicznej struktury. Na lekcjach angielskiego odżywa – jest bardziej pobudzona i zaangażowana.

■ Funkcjonowanie poznawcze

Ma problemy z rozumieniem instrukcji, nawet gdy są proste i wspierane gestami. Nie zapamiętuje liter, nie potrafi przeczytać prostego wyrazu metodą głoskowania. Podczas zadań matematycznych nie rozumie poleceń, choć próbuje manipulować konkretami (klockami, liczmanami).

■ Relacje społeczne

Unika kontaktu z rówieśnikami. Na przerwach stoi samotnie, obserwując innych. Rówieśnicy przestali się do niej zwracać, widząc brak reakcji.

■ Samodzielność

Wymaga ciągłej, indywidualnej pomocy przy różnych czynnościach, takich jak znalezienie strony w podręczniku czy przygotowanie przyborów.

Perspektywa rodziców

Rodzice Leny stanowczo odrzucają sugestię szkoły o potrzebie diagnozy w kierunku niepełnosprawności intelektualnej. Twierdzą, że w poprzedniej szkole „radziła sobie”, a wszystkie problemy są winą polskiego systemu edukacji, który jest „zbyt trudny i nieprzyjazny”. Obwiniają nauczycieli o brak kompetencji i niechęć do dziecka. Nie wyrażają zgody na żadne badania w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Komunikacja jest bardzo napięta i utrudniona przez barierę językową oraz postawę obronną rodziców.

Scenariusz pracy na szkoleniu rady pedagogicznej

Indywidualna refleksja

Osoba szkoląca prosi nauczycieli, aby w ciszy, na kartce, odpowiedzieli na pytania:

- Jakie są najpilniejsze potrzeby Leny?
- Jaka jest Pani/Pana pierwsza hipoteza? (np. niepełnosprawność intelektualna, globalne opóźnienie rozwoju mowy, trauma migracyjna, bariera językowa, zaniedbanie edukacyjne w kraju pochodzenia)
- Czego jako szkoła powinniśmy dowiedzieć się w pierwszej kolejności?

Dyskusja w małych grupach

Uczestnicy szkolenia mają przedyskutować w 4–5-osobowych grupach:

- Zbieranie informacji

Do kogo warto się zwrócić, aby zebrać brakujące informacje o Lenie i jej sytuacji, skoro współpraca z rodzicami jest zablokowana?

- Podpowiedzi po dyskusji: kontakt z asystentem kulturowym ; nawiązanie współpracy z organizacją pozarządową wspierającą migrantów (mogącą dotrzeć do rodziny w roli mediatora); próba uzyskania za pośrednictwem rodziców dokumentów ze szkoły w kraju pochodzenia (np. zaświadczenie, opinia); konsultacja z pedagogiem szkolnym i obserwacja w środowisku szkolnym.

- Działania „od zaraz”

Jakie natychmiastowe działania możemy wdrożyć, nie czekając na diagnozę i zaangażowanie rodziców, aby Lena poczuła się w szkole bezpieczniej i osiągnęła pierwsze sukcesy?

- Podpowiedzi po dyskusji: wprowadzenie wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC), np. piktogramów, zdjęć, komunikatora; przekazywanie części wypowiedzi w języku angielskim, na który Lena pozytywnie reaguje; stworzenie dla Leny indywidualnego planu aktywności z wykorzystaniem wizualnych planów dnia; przydzielenie jej „anioła stróża” – życzliwej i cierplivej koleżanki z klasy, która pomoże jej w prostych codziennych czynnościach; zapewnienie „strefy wytchnienia” lub cichego kąciaka, do którego może się udać, gdy jest przytłoczona.

- Współpraca

Kto powinien wchodzić w skład zespołu wspierającego Lenę i jaka powinna być strategia dalszej komunikacji z rodzicami?

- Podpowiedzi po dyskusji: zespół: wychowawca, pedagog, psycholog, nauczyciel języka polskiego jako drugiego, asystent kulturowy; strategia: zmiana języka z diagnostycznego („podejrzewamy niepełnosprawność”) na wspierający („widzimy, że Lena się stara, ale bardzo się męczy; chcemy jej pomóc, bo jesteśmy po jej stronie”); zaangażowanie neutralnego, zewnętrznego mediatora (asystenta kulturowego, NGO); dokumentowanie postępów i trudności Leny za pomocą szczegółowych notatek, aby pokazać rodzicom konkretne zachowania.

Podsumowanie i wnioski

Osoba szkoląca prosi grupy o podanie najważniejszych wniosków na forum. Kluczowe punkty, które powinny się pojawić:

- Zasada „nie szkodzić” i „nie oceniać pochopnie”
Unikanie etykietowania przy braku pełnej wiedzy. Trudności Leny mogą wynikać z nakładania się niepełnosprawności, traumy migracyjnej, braku adekwatnej edukacji w przeszłości i bariery językowej.
- Relacja i bezpieczeństwo priorytetem
Zanim uda się przekonać rodziców do diagnozy, szkoła musi samodzielnie stworzyć Lenie przyjazne i wspierające środowisko, które złagodzi jej lęk i frustrację.
- Komunikacja oparta na współpracy, a nie konfrontacji
Należy porzucić język „obwiniania” i szukać sojuszu z rodzicami w oparciu o wspólne dobro dziecka. Asystent kulturowy jest tu kluczowy.
- Kreatywność w działaniu
W sytuacji braku zgody rodziców na formalną ścieżkę diagnostyczną, szkoła musi maksymalnie wykorzystać wewnętrzne zasoby i wsparcie zewnętrzne (NGO, asystenci) do zapewnienia efektywnego wsparcia pedagogicznego i psychologicznego.
- Dokumentacja
Systematyczne dokumentowanie działań szkoły oraz postępów i trudności Leny jest niezbędne zarówno dla jej wsparcia, jak i ewentualnej dalszej, trudniejszej komunikacji z rodzicami lub innymi instytucjami.

Iwan

Na styku dwóch kultur, dwóch systemów edukacji i spektrum autyzmu

Opis przypadku

Iwan to 13-letni chłopiec z Ukrainy, który od 2 lat uczęszcza do polskiej szkoły. Jego mama, sama będąca Ukrainką i matką trójki dzieci (Iwan ma dwie młodsze siostry), pracowała jako nauczycielka w Ukrainie i dostrzega wiele różnic pomiędzy systemem edukacji w Polsce i w Ukrainie. Iwan ma diagnozę spektrum autyzmu (uzyskaną dopiero w Polsce) i doświadczenie uchodźcze.

Obserwowane zachowania i trudności

- Komunikacja
Mówi w języku polskim w codziennej komunikacji, ma trudność ze zrozumieniem języka bardziej specjalistycznego, abstrakcyjnego. Na lekcjach jest bierny, unika kontaktu wzrokowego. Często sprawia wrażenie, jakby „wyłączał się”.

- Relacje społeczne

Stoi na uboczu, nie inicjuje kontaktów. Czasem staje się obiektem komentarzy rówieśników („Czemu on nie odpowiada?”). Denerwuje się, gdy słyszy głośne, nieoczekiwane dźwięki (np. dzwonek, hałas na korytarzu).

- Funkcjonowanie poznawcze

Jego zeszyty są niestaranne, pisze wolno i z widocznym wysiłkiem. Jednocześnie na lekcjach matematyki, gdy zadanie opiera się na logicznych schematach, radzi sobie całkiem nieźle – o ile instrukcja zostanie odpowiednio wizualnie uproszczona.

- Zachowanie

Był incydent, gdy w reakcji na nagły hałas wszedł pod ławkę i zasłonił uszy, co nauczycielka początkowo zinterpretowała jako „niegrzeczne zachowanie”.

Perspektywa innych osób

- Nauczycielka języka polskiego jako drugiego: „On potrzebuje czasu. Jego bierność to naturalny etap w nauce drugiego języka w stresie”.

- Wychowawca: „Czy wycofanie i trudności sensoryczne to autyzm, trauma, czy może oba te czynniki jednocześnie?”.

- Psycholożka szkolna: „Musimy pamiętać o traumie migracyjnej i jej wpływie na jego codzienne funkcjonowanie. Zachowanie Iwana może być reakcją na przeciążenie”.

- Nauczycielka matematyki: „Widzę w nim potencjał, trzeba pokonać barierę komunikacyjną. On myśli logicznie”.

- Perspektywa mamy Iwana (kluczowa): „W Ukrainie szkoła uczyła dyscypliny i wytrwałości. Synowi z ASD stawiano wyższe wymagania, aby przygotować go do życia. W Polsce system jest dla nas zbyt mało wymagający i nieprzewidywalny. Nauczyciele nie są stanowczy, zamiast samodzielnie poradzić sobie z zachowaniem dziecka, wzywają mnie. To powoduje, że Iwan traci motywację, a w naszej rodzinie rosną napięcia”.

Scenariusz pracy na szkoleniu rady pedagogicznej

Indywidualna refleksja

Osoba szkoląca prosi nauczycieli, aby w ciszy, na kartce, odpowiedzieli na pytania:

- Jakie są najpilniejsze potrzeby Iwana?

- Jaka jest Pani/Pana pierwsza hipoteza? (np. trudności wynikające z ASD, trauma migracyjna, bariera językowa, konflikt kulturowy, nakładanie się wszystkich tych czynników)
- Czego jako szkoła powinniśmy dowiedzieć się w pierwszej kolejności?

Dyskusja w małych grupach

Uczestnicy szkolenia mają przedyskutować w 4–5-osobowych grupach:

- **Zbieranie informacji**

Do kogo warto się zwrócić, aby zebrać brakujące informacje i lepiej zrozumieć sytuację Iwana i jego mamy?

- Podpowiedzi po dyskusji: rozmowa z mamą z udziałem asystenta kulturowego lub tłumacza (nie tylko do przekładu słów, ale i do wyjaśnienia kontekstu kulturowego); kontakt z poradnią psychologiczno-pedagogiczną specjalizującą się w ASD; konsultacja z organizacjami wspierającymi uchodźców z Ukrainy i osoby w spektrum autyzmu.

- **Działania „od zaraz”**

Jakie natychmiastowe działania możemy wdrożyć, aby Iwan poczuł się w szkole bezpieczniej i był bardziej zaangażowany?

- Podpowiedzi po dyskusji: wprowadzenie wizualnego planu dnia (np. w formie piktogramów); zapewnienie cichej strefy wytchnienia, do której może się udać, gdy jest przytłoczony; zapowiadanie głośnych dźwięków (dzwonków, alarmów); przydzielenie życzliwego kolegi z klasy jako „przewodnika”.

- **Współpraca**

Kto powinien wchodzić w skład zespołu wspierającego Iwana i jak nawiązać skuteczną współpracę z mamą, uwzględniając jej oczekiwania i obawy?

- Podpowiedzi po dyskusji: zespół: wychowawca, pedagog, psycholog, nauczyciel języka polskiego jako drugiego, asystent kulturowy, specjaliści od ASD; współpraca z mamą: spotkanie w duchu dialogu, a nie konfrontacji – wysłuchanie jej potrzeb i wyjaśnienie założeń polskiej edukacji włączającej; wspólne ustalenie spójnych, realnych wymagań i form wsparcia.

Podsumowanie i wnioski

Osoba szkoląca prosi grupy o podanie najważniejszych wniosków na forum. Kluczowe punkty, które powinny się pojawić:

- Zasada „nie szkodzić” i unikanie etykietowania
Objawy ASD, traumy i bariery językowej nakładają się. Należy unikać pochopnych wniosków w stylu „to lenistwo” lub „to tylko autyzm”.
- Podejście uwzględniające traumę i autyzm (*trauma-informed, autism-informed*)
Priorytetem jest przewidywalność i bezpieczeństwo sensoryczne, a nie natychmiastowe wyniki w nauce.
- Wrażliwość międzykulturowa
Konflikt między ukraińską a polską kulturą edukacyjną jest realnym problemem, jego rozwiązanie wymaga zrozumienia i mediacji, a nie oceniania którejś ze stron.
- Współpraca wielospecjalistyczna
Jedna osoba nie rozwiąże tego problemu. Konieczne jest połączenie kompetencji w zakresie ASD, traumy, dydaktyki języka polskiego jako drugiego i kulturoznawstwa.
- Rola asystenta kulturowego
Jest nie tylko tłumaczem, ale także „tłumaczem kontekstu” – pomaga szkole zrozumieć perspektywę rodziny, a rodzinie – intencje szkoły.

Zadanie 2. Rozkoduj karty

Opis zadania

Uczestnicy szkolenia pracują w kilkusobowych grupach. Każda grupa otrzymuje 30 kart (sztywnych, z grubego papieru lub zalaminowanych o wymiarach ok. 6 × 6 cm). Na awersie kart numery od 1 do 30, na rewersie zadania. Osoby uczestniczące rozkładają karty na ławkach numerami do góry i odkrywają je, poczynawszy od numeru 1. Czytają zadania i postępują zgodnie ze wskazówkami zapisanymi na kartach.

Cel zadania

Po zakończeniu zadania osoby uczestniczące mają świadomość złożoności problemów, które dotyczą uczniów i uczennic z niepełnosprawnością i jednoczesnym doświadczeniem migracji lub uchodźstwa.

Numer karty	Tekst na odwrocie danej karty
1	Z uczniami i uczennicami nie należy rozmawiać o różnicach kulturowych. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 2. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 3.

Numer karty	Tekst na odwrocie danej karty
2	Niestety, to błędna odpowiedź. Unikanie tematu różnic kulturowych utrwala niewiedzę, uprzedzenia i stereotypy. Weź kartę nr 3, w której znajdziesz poprawną odpowiedź.
3	Świetnie! To dobra odpowiedź. Dla uczniów i uczennic z mniejszości kulturowych lub imigrantów rozmowa o ich dziedzictwie jest szansą na poczucie bycia dostrzeżonym i akceptowanym. Dla reszty klasy – lekcją szacunku dla inności. Dyskusje o kulturze uczą analizowania zjawisk z wielu perspektyw, rozumienia kontekstu, służą refleksji nad własnymi przekonaniem. Edukacja międzykulturowa jest istotnym elementem podstawy programowej. Jej cele – kształtowanie u uczniów postaw szacunku, otwartości i tolerancji wobec innych kultur – wpisują się bezpośrednio w rozwój kluczowych kompetencji społecznych i kulturowych. Możesz wybrać kartę nr 4.
4	Od ucznia i uczennicy z doświadczeniem migracji należy stopniowo wymagać poprawności w pisaniu w języku polskim, uwzględniając etap nauki języka. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 6. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 5.
5	Doskonale! Nauka języka pisanego (wymagająca opanowania ortografii, interpunkcji i gramatyki) to wieloletni proces. Uczeń i uczennica z doświadczeniem migracji często potrzebuje kilku lat na osiągnięcie biegłości zbliżonej do rodzimych użytkowników. Wymaganie bezbłędneho pisania na wszystkich przedmiotach (np. na historii czy biologii) może blokować demonstrowanie rzeczywistej wiedzy ucznia, prowadząc do niesłusznego obniżania ocen. Współczesne podejścia edukacyjne podkreślają, że błędy są naturalną częścią nauki, a nacisk powinien być położony na komunikację, a nie perfekcję. Nadmierne wymagania wobec umiejętności pisania mogą powodować stres, lęk i utratę motywacji u ucznia, który i tak mierzy się z wyzwaniami adaptacyjnymi. Możesz wybrać kartę nr 7.
6	Niestety, to błędna odpowiedź. Kompetencje językowe rozwijają się nierównomiernie – najszybciej uczniowie opanowują komunikację ustną, później rozumienie tekstu, a pisanie jest najtrudniejszą i najwolniej rozwijającą się umiejętnością. Weź kartę nr 5 i przeczytaj, dlaczego nie można od ucznia z doświadczeniem migracji wymagać biegłości w pisaniu.
7	Każdy uczeń uchodźczy lub z doświadczeniem migracji doświadczył traumy. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 8. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 9.
8	To błędna odpowiedź. Doświadczenia uczniów są zróżnicowane. Pojawienie się reakcji traumatycznej zależy m.in. od indywidualnych predyspozycji, wcześniejszych doświadczeń, a automatyczne przypisywanie traumy całej grupie uczniów utrwala stereotyp „wiecznej ofiary”, co może prowadzić do obniżania oczekiwań edukacyjnych i ograniczać ich szanse rozwojowe. Wybierz kartę nr 9.

Numer karty	Tekst na odwrocie danej karty
9	Oczywiście! Nawet wśród osób uciekających przed konfliktami stopień narażenia na traumę jest zróżnicowany. Część dzieci mogła być chroniona przez rodzinę, mieć wysoką rezyliencję (odporność psychiczną i umiejętności łatwiejszego radzenia sobie z sytuacjami stresowymi) lub opuścić kraj wcześniej, unikając bezpośredniego kontaktu z przemocą. Nawet jeśli uczeń doświadczył trudnych wydarzeń, dzięki odpowiedniemu wsparciu może odbudować poczucie bezpieczeństwa i funkcjonować bez objawów traumatycznych. Wybierz kartę nr 10.
10	Pracując z dzieckiem z doświadczeniem migracji, należy podjąć ścisłą współpracę z rodziną. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 12. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 11.
11	To błędna odpowiedź. Pominięcie rodziny w pracy z dzieckiem grozi błędami diagnostycznymi, obniżeniem motywacji ucznia lub uczennicy oraz pogłębieniem izolacji. Współpraca oparta na szacunku i otwartości to podstawa edukacji włączającej. Wybierz kartę nr 12.
12	Oczywiście! Współpraca z rodziną nie tylko pozwala na zdobycie informacji o drodze edukacyjnej dziecka, doświadczeniach kulturowych i ewentualnych trudnościach, ale też buduje zaufanie między szkołą a domem, co zmniejsza lęk dziecka, pomaga dostosować wymagania i umożliwia spójne oddziaływania wychowawcze (np. wspólne ustalanie zasad). Wybierz kartę nr 13.
13	Uczniom z doświadczeniem migracji należy pozwolić na porozumiewanie się wszelkimi możliwymi sposobami bez nacisków na mówienie po polsku. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 14. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 15.
14	Tak! Twierdzenie to jest prawdziwe i opiera się na współczesnej wiedzy z psycholingwistyki i dydaktyki wielojęzyczności. Brawo! Pozwolenie na używanie gestów, rysunków, języka pierwszego lub mieszania kodów językowych (translanguaging) wspiera proces nauki bez tworzenia barier psychologicznych. Zezwolenie na używanie języka pierwszego chroni poczucie wartości dziecka, pozwala podtrzymać więzi z rodziną i kulturą i ułatwia zrozumienie treści edukacyjnych (np. przez tłumaczenie słów kluczowych). Akceptacja wszystkich form komunikacji sygnalizuje dziecku: „Widzę twoje starania i szanuję twój proces nauki”. Weź kartę nr 16.
15	To zła odpowiedź. Wymuszanie mówienia w języku polskim, zanim uczeń poczuje się gotowy, wywołuje lęk i blokadę komunikacyjną. Weź kartę nr 14.
16	Każdego ucznia i uczennicę należy oceniać wg jednego kryterium. Tylko takie ocenianie jest obiektywne. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 17. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 18.

Numer karty	Tekst na odwrocie danej karty
17	Niestety nie. Jedno kryterium (np. wynik testu) mierzy tylko wąski wycinek wiedzy i umiejętności, pomijając takie kompetencje jak praca w zespole, kreatywność, wysiłek i postępy. Taka ocena jest obiektywna tylko pozornie – w rzeczywistości zawęża obraz osiągnięć ucznia. Weź kartę nr 18.
18	Zgadza się! Ludzie mają zróżnicowane możliwości, talenty, zaburzenia i doświadczenia. Jedno kryterium oceny faworyzuje tych, których styl uczenia się lub typ inteligencji (np. matematyczno-logiczny) pasuje do tego kryterium, karząc pozostałych (np. dzieci z kreatywnym, artystycznym lub społecznym profilem). Osoba, która wkłada wysiłek, ale nie spełnia jednego wąskiego kryterium (np. ma dysleksję lub nie rozumie wszystkich polskich słów), jest niesłusznie oceniana jako „słaba”. To prowadzi do utraty motywacji i pogłębiania nierówności. Weź kartę nr 19.
19	Dziecko, które lepiej zna język polski od swojego rodzica, może być tłumaczem w rozmowach nauczycieli i specjalistów z rodzicami. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 20. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 21.
20	Tym razem się pomyliłeś(-aś). Tłumaczenie przez dziecko jest pozornym rozwiązaniem, które pogłębia nierówności i stawia ucznia lub uczennicę w roli, do której nie jest przygotowane ani emocjonalnie, ani kompetencyjnie. Etycznym i merytorycznym standardem jest korzystanie z wykwalifikowanych tłumaczy lub asystentów kulturowych. Wybierz kartę nr 21.
21	Świetnie! Szkoła i specjaliści mają obowiązek zapewnienia profesjonalnego tłumacza lub wsparcia kulturowego. Poleganie na dziecku to przejaw dyskryminacji. Dziecko-tłumacz łamie zasadę poufności między specjalistą a rodzicem. Staje się ono mimowolnym uczestnikiem rozmów o problemach rodzinnych, finansach lub zdrowiu, co narusza jego prawo do intymności i bezpieczeństwa. Poza tym znajomość języka codziennego nie równa się biegłości w terminologii specjalistycznej (pedagogicznej, prawnej, medycznej). Dziecko może pominąć, uprościć lub zniekształcić kluczowe informacje (np. diagnozę dysleksji, zalecenia terapeutyczne), co prowadzi do błędów decyzyjnych. Rola tłumacza w formalnych sytuacjach (np. rozmowa o trudnościach edukacyjnych, diagnoza) wymaga dojrzałości emocjonalnej. Wybierz kartę nr 22.
22	Należy wybrać osobę dorosłą, która w szkole będzie stanowiła „kluczowy kontakt” dla danego ucznia z doświadczeniem migracji. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 23. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 24.
23	Brawo! System „kluczowego kontaktu” jest rekomendowany przez organizacje zajmujące się edukacją migrantów (np. UNHCR, Polskie Forum Migracyjne). Obecność stałej, zaufanej osoby (np. nauczyciela, pedagoga, asystenta międzykulturowego) zapewnia uczniowi emocjonalną przystań, ułatwia adaptację i zmniejsza stres związany z barierą językową i izolacją. Weź kartę nr 25.

Numer karty	Tekst na odwrocie danej karty
24	Niestety, mylisz się. Wyznaczenie „kluczowego kontaktu” w szkole może w przypadku dziecka z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa przynieść wiele korzyści. Weź kartę nr 23.
25	UNHCR to polska organizacja, która wspiera edukację włączającą. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 27. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 26.
26	Super! Podana informacja była fałszywa. UNHCR to urząd ONZ do spraw uchodźców (United Nations High Commissioner for Refugees, Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców). Zajmuje się koordynacją pomocy humanitarnej, zapewnianiem schronienia, a także wsparciem prawnym dla osób zmuszonych do ucieczki w wyniku konfliktów i prześladowań. Weź kartę nr 28.
27	Ups... To błędna odpowiedź. Weź kartę nr 26.
28	Dokumentacja szkolna, psychologiczna i medyczna z kraju pochodzenia dziecka z niepełnosprawnością jest przydatna dla właściwej diagnozy i pracy z tym dzieckiem w Polsce. Jeśli uważasz, że jest to twierdzenie prawdziwe, wybierz kartę nr 30. Jeśli myślisz, że odpowiedź jest błędna, wybierz kartę nr 29.
29	Niestety – nie. Weź kartę nr 30.
30	Brawo! Brak dokumentacji bardzo utrudnia zarówno diagnozę, jak i pracę z dzieckiem w nowym kraju. Może uniemożliwić odróżnienie trudności wynikających z doświadczenia traumy i zmiany kulturowej od niepełnosprawności. Bez historii szkolnej, opinii lub orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznych czy świadectw specjaliści pracują w próżni informacyjnej, nie znając wcześniejszych osiągnięć dziecka, jego naturalnego tempa uczenia się ani ewentualnej wcześniej udzielanej mu pomocy. W konsekwencji istnieje realne ryzyko zarówno przeoczenia prawdziwych zaburzeń (np. dysleksji, niepełnosprawności intelektualnej), jak i niesłusznego zaszufładowania ucznia lub uczennicy – początkowe opóźnienia w nauce i problemy z adaptacją bywają mylnie interpretowane jako trwałe deficyty, a nie naturalna reakcja na kryzys i konieczność przyswojenia nowego języka. Gratulacje! Zadanie ukończone!

Zadanie 3. Wyzwanie komunikacyjne

Opis zadania

Osoby uczestniczące w szkoleniu pracują w 2–4-osobowych zespołach. Każda grupa dostaje przykładowe wypowiedzi nauczyciela. Zadanie polega na wypracowaniu sposobów przekazania informacji uczniowi lub uczennicy, którzy mają – ze względu na doświadczenie migracji lub uchodźstwa – problemy w porozumiewaniu się w języku polskim i zrozumieniu poleceń nauczyciela.

Polecenie

Zmieńcie każdą wypowiedź na bardziej przystępną. Jakie środki komunikacji można zastosować, żeby uczniowie mogli zrozumieć przekaz?

Lista wypowiedzi do wydrukowania

- Dzisiaj początek był dla Ciebie trudny, ale dobrze sobie poradziłeś i odzyskałeś równowagę. Jakbyś na nowo złapał wiatr w żagle.
- Czasownik w bezokoliczniku to nieosobowa forma fleksyjna, która wyodrębnia się spośród innych form czasownika poprzez brak określenia czasu, trybu, osoby, liczby i rodzaju, a jedynie nazywa czynność lub stan.
- Trochę zgubiłaś się w tym zadaniu, ale spokojnie, zaraz ci wytłumaczę i wrócisz na właściwy tor.
- Obserwujemy tu zjawisko skraplania się pary wodnej. Zachodzi ono na skutek obniżenia temperatury poniżej punktu rosy, co prowadzi do zmiany stanu skupienia z gazowego na ciekły na powierzchni naczynia.
- Zamknij na chwilę oczy, słuchaj tego, co czytam i pozwól swojej wyobraźni otworzyć drzwi do tej historii.
- Kwiat jest jak mała, precyzyjna fabryka, której zadaniem jest wytworzenie nasion. Znajdują się w nich pręciki, czyli męskie części kwiatu, które wytwarzają pyłek, oraz słupki. Słupek to żeńska część kwiatu, zwykle znajdująca się w samym środku. W swojej nasadzie przechowują zalążki, które po zapyleniu zamieniają się w nasiona. Proces zapylania to przeniesienie ziarenka pyłku z pręcika na znamię słupka. To właśnie od tego momentu zaczyna się tworzenie nowych nasion, a więc i nowych roślin.
- Niech każdy ułoży plan swojej pracy. To będzie wasza mapa drogowa, dzięki której się nie zgubicie.
- Otwórzcie podręcznik na stronie 147. Zaczniemy robić zadania, zaczynając od drugiego. Odpowiedzi zapisujcie w zeszyte.

Informacja dla osoby prowadzącej szkolenie

W podsumowaniu warto zwrócić uwagę na to, żeby stosować nie tylko uproszczenia językowe, ale też posługiwać się gestami, piktogramami, rysunkami, pismem, tłumaczeniami na inne języki, które są bardziej znane uczniom itp. Dobór dodatkowego środka przekazu będzie zależał od preferencji i możliwości dziecka, od jego możliwości intelektualnych i sensorycznych.

Zakończenie szkolenia

Każdy uczestnik dostaje cztery karteczki. Ma zadanie zapisać na nich odpowiedzi na poniższe pytania, zapisane pojedynczo, na osobnych flipchartach lub arkuszach papieru:

- Co ze zdobytej dziś wiedzy możesz wdrożyć już jutro?
- Czego jeszcze potrzebujesz się dowiedzieć?
- Jakich pomocy edukacyjnych potrzebujesz, żeby wdrożyć to, czego się dowiedział(-eś)?
- Z kim z Twojej szkoły potrzebował(a)byś podjąć współpracę, żeby móc efektywnie wspierać ucznia ze SPE i doświadczeniem uchodźstwa lub migracji?

Uczestnicy przyklejają swoje karteczki na flipcharcie lub arkuszu papieru z określonym pytaniem i zapoznają się z tym, co napisali inni.

Prowadzący podsumowuje aktywność uczestników i dziękuje im za wzięcie udziału w szkoleniu.

Autorki: dr hab. Urszula Bartnikowska, prof. UWM, dr hab. Monika Parchomiuk, prof. UMCS,
dr hab. Katarzyna Ćwirynkało, prof. UWM

Konsultacja merytoryczna: Ganna Fedosova

Redakcja językowa: dr Michał Pranke

Projekt okładki: Michalina Walusiak

Skład: dr Michał Pranke

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie Autorstwa 4.0.

ISBN: 978-83-68747-54-6

Wzór cytowania:

Bartnikowska, U., Parchomiuk, M., Ćwirynkało, K. (2026). *Wsparcie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa. Materiały ćwiczeniowe do wykorzystania w ramach doskonalenia zawodowego*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

Warszawa 2026

Opracowanie powstało w ramach zadania zleconego przez MEN pod nazwą „Dobrostan Społeczności Szkolnej”, o którym mowa w module 2. Rządowego programu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży „Przyjazna szkoła” w latach 2025–2027.

Publikacja współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, działanie 04.17 „Szkoła dla wszystkich”.

Egzemplarz bezpłatny